

Hubert Wagner (Warszawa)

Osobotwórczy aspekt czasu wolnego młodzieży

*„Im człowiek posiada bogatsze
zainteresowania, szersze uzdolnienia,
prezentuje twórczą postawę, tym
szerzej rozwija swoją osobowość,
co chroni go przed nudą i pesymizmem”*

M. Winiarski (1992)

W dobie inżynierii genetycznej i kosmiczno-cyfrowej, wchodzącej w zawrotnym tempie w XXI wiek, pojawia się wiele zjawisk, które podważają stabilność i bezpieczeństwo egzystencjalne członków społeczeństwa. Najczęściej wskazuje się na zaburzenia w życiu psychicznym, międzyludzkim i społecznym. Wielopłaszczyznowe dyskusje wokół człowieczeństwa stanowią swoistego rodzaju obszar polemiki nie tylko natury naukowej, ale i politycznej. W aspekcie rozważań dotyczących tematu należy postawić pytanie: Co współcześnie w dobie przemian oznacza człowieczeństwo?

Znaczenie takiego podejścia do tematu podkreśla Z. Augustyński (1994, s. 15) pisząc, że „niezależnie od tego, co uważalibyśmy za źródła i gdzie upatrywalibyśmy istoty człowieczeństwa, zapewne wyraża się ono jako konkretna osobowość, jako względnie trwałe korelaty mniej lub bardziej świadomych regulacji i czynności wewnętrznych oraz takich samych zewnętrznych działań. Regulacje te, czynności i działania, obok wyposażenia psychosomatycznego jednostki, są pochodną zasobu odczuwanych z różnym nasileniem potrzeb, żywionych zainteresowań, wykształconych uzdolnień i umiejętności, wreszcie wyznawalnych poglądów oraz przekonań.

Tak ukształtowana osobowość jest wynikiem różnych czynników i procesów (biologicznych, socjalizacyjnych, wychowawczych, kulturowych). W dużej mierze zależy od warunków życia, nauki, pracy, wypoczynku. Czas wolny i sposób jego spędzania w znacznym zakresie warunkuje więc rozwój człowieka. To najczęściej czas wolny poświęca się swoim zainteresowaniom, twórczości. Można za M. Winiarskim powiedzieć, że „Im człowiek posiada bogatsze zainteresowania, szersze uzdolnienia, prezentuje twórczą postawę, tym szerzej rozwija swoją osobowość, co chroni go przed nudą i pesymizmem” (M. Winiarski 1992). Gdy mówimy o rozwoju osobowości, to mamy na uwadze przeobrażanie, stawanie się istotą doskonalszą, co czyni się poprzez nabywanie doświadczeń w trakcie własnego rozwoju psychofizycznego. Interesującym więc zagadnieniem jest rozwój osobowości młodego czło-

wieka w czasie wolnym, który przeznaczony jest do jego własnej dyspozycji, który sam według własnej inicjatywy może zagospodarować.

Spośród licznych definicji „czasu wolnego” za najbardziej odpowiadającą tematowi uznałem definicję francuskiego socjologa Joffre Dumazediera, twierdzącego, iż „czas wolny jest zespołem zajęć, którym jednostka może się z własnej woli poświęcić, albo w celu odpoczynku, albo rozrywki, albo też dobrowolnego udziału w życiu społecznym, czy też wreszcie w celu rozwoju własnych, nieskrępowanych zdolności twórczych, po uwolnieniu się od obowiązków zawodowych, rodzinnych, społecznych”. (J. Danecki, 1974, s. 29). Badacze-specjaliści zajmujący się problematyką czasu wolnego podkreślają trzy cechy charakteryzujące ten czas, które wskazał J. Dumazedier. Są to dobrowolność, niezarobkowość i przyjemność (A. Kamiński, 1965, s. 81), z których pierwsza uważana jest za fundamentalną zasadę autentycznego czasu wolnego.

Ściślej zaś to, co charakteryzuje czas wolny, oddaje nieprzetłumaczalny na język polski termin francuski „le loisir” czy angielski „leisure”. Jest to aktywność w czasie wolnym, działalność, w której najpełniej realizuje się prawo swobodnego wyboru, oznacza zminimalizowany nacisk obowiązków, a zmaksymalizowaną możliwość swobodnego wyboru zajęć.

Warto podkreślić, iż posiadanie przez młodzież do swojej dyspozycji „czasu wolnego”, który można zagospodarować zgodnie ze swoimi zainteresowaniami, nie jest warunkiem wystarczającym do prawidłowego kształtowania się osobowości młodego człowieka. Trzeba przede wszystkim wypełnić ten „wolny czas” treścią o odpowiedniej wartości dla rozwoju psychofizycznego dzieci i młodzieży. Nie ulega wątpliwości, że aby czas wolny spełniał swoją osobotwórczą rolę, należy stworzyć młodzieży odpowiednie warunki do jego wykorzystania. W przeciwnym wypadku może oprócz swoich funkcji pozytywnych (twórczej, percepcyjnej, rekreacyjnej, uspołeczniającej) pełnić też funkcję szkodliwą (M. Grochociński 1986, s. 312).

Mając na uwadze wspomniane funkcje, należy również pamiętać o tym, iż rodzina (wykształcenie rodziców, sytuacja ekonomiczna, atmosfera panująca w rodzinie, poziom kultury, miejsce zamieszkania, czy też grupy rówieśnicze mają znaczący wpływ na formy i wykorzystanie czasu wolnego przez młodego człowieka.

Dopełnieniem teoretycznych rozważań nad osobotwórczym aspektem czasu wolnego są wyniki badań przeprowadzonych wspólnie ze studentami IV roku, kierunku Pedagogika, specjalność: pedagogika opiekuńczo-wychowawcza, w okresie luty – maj 2000 roku. Badaniom poddano 320 uczniów (186 dziewcząt i 134 chłopców) II i III klas Liceum Ogólnokształcącego w Częstochowie, Warszawie, Zawierciu i Myszkowie. Przedstawione poniżej dane zebrane zostały metodą sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem techniki ankiety. Badania miały na celu określenia osobotwórczej roli niektórych czynników środowiskowych oraz poznanie form i sposobów spędzania czasu wolego preferowanego przez młodzież. Badania zamknęliśmy w trzech grupach tematycznych:

1. Rodzina i jej wpływ na sposób spędzania czasu wolnego przez młodzież.
2. Osobotwórcza funkcja kultury.
3. Grupy formalne i nieformalne i ich wpływ na kształtowanie osobowości młodego człowieka.

Dla potrzeb referatu z konieczności wybrane zostały tylko niektóre zagadnienia dotyczące warunków i sposobów spędzania czasu wolnego przez młodzież. Przede wszystkim zwrócono uwagę na udział rodziny w organizacji czasu wolnego dzieci. Badania wykazały, że niektóre cechy rodzin młodzieży licealnej stawiają tę grupę w dość korzystnej sytuacji w tym względzie.

Analizując sytuację społeczno-ekonomiczną rodzin badanej młodzieży, jako jeden z czynników sprzyjających wpływowi rodziny na sposób spędzania czasu wolnego, wzięto pod uwagę takie jej elementy, jak: strukturę rodziny, warunki bytowe, atmosferę domową, zainteresowanie dzieckiem. Uzyskane wyniki pozwalają stwierdzić, że badani w większości pochodzą z rodzin pełnych 77,8%, 17,4% z rodzin rozbitych na skutek rozwodu lub separacji, a 4,8% stanowią sieroty. Z wypowiedzi większości 68,7% badanej młodzieży wynika, iż rodzice interesują się ich czasem wolnym, formą spędzania, organizując go wspólnie z dziećmi, 25,4% rodziców interesuje się, ale niezbyt docieklewie – wystarczy krótka odpowiedź, co się robi i gdzie przebywa. Natomiast 5,9% rodziców ma całkowite zaufanie do swoich dzieci i spędzanie czasu wolnego pozostawia ich wyborowi. Fakty te pośrednio mogą świadczyć o zainteresowaniu rodziców formą spędzania czasu wolnego. Warto podkreślić, że rodzice badanej młodzieży prezentują stosunkowo wysoki poziom wykształcenia. 51,1% posiada wykształcenie średnie, 31,6% – wyższe, 14,3% zawodowe. Badani uczniowie pochodzą w zdecydowanej większości z rodzin inteligentnych, gdzie dziecko ma swoje miejsce w rodzinie i gdzie można zaobserwować dbałość rodziców o rozwój zainteresowań swych dzieci. W zdecydowanej większości znają też rówieśników, z którymi ich dzieci spędzają swój wolny czas.

Sprzyjające rozwojowi osobowości jest niewątpliwie wykorzystanie czasu wolnego na korzystanie z wszelkich dostępnych dóbr kultury. Do wzoru związanego z konsumpcją kultury zaliczyłem: wyjście do teatru, kina, filharmonii, obejrzenie wystaw, galerii, muzeów. Wśród badanej grupy aż 51,7% młodzieży odpowiedziało, iż uczęszcza do kina, 21,3% do teatru, 11,7% – odwiedza galerie, wystawy i muzea. Mimo że wyniki tych badań świadczą o umiarkowanym korzystaniu z dóbr kultury, to optymizmem napawa fakt, iż w erze komputerów i telewizji jest młodzież – i to w znaczącym procencie – która korzysta z tych form spędzania wolnego czasu, które znacząco wpływają na kształtowanie wartościowych zainteresowań i rozwój osobowości. Ważną rolę w zachęcaniu do spędzania czasu wolnego poprzez odbiór wartości kultury odgrywa rodzina. 41,3% rodziców docenia walory tak spędzanego przez dzieci czasu, a 32,7% stara się przynajmniej od czasu do czasu zorganizować swoim dzieciom udział w imprezach kulturalnych.

Organizacją czasu wolnego zajmuje się także szkoła oraz placówki kulturalno-oświatowe. Ich zadaniem jest wspomaganie rodziny w realizacji zainteresowań młodzieży. Według E. Trempały, (1998, s. 74) „Edukacja równoległa tworzy warunki dla młodej generacji, które wpływają na pełniejszy rozwój sprawności umy-

słowych i zdolności poznawczych, sprzyjają rozwojowi zainteresowań i zamiłowań, zachęcają do samokształcenia, wychowują poprzez prezentacje wartości kultury. Jej oferty wypełniają wolny czas młodzieży i przygotowują do samodzielnego i pożytecznego jej spełniania”.

Do najbardziej typowych form zajęć pozalekcyjnych należą: zajęcia sportowe, koła zainteresowań, wycieczki, rajdy, dyskoteki, koncerty. Ale pomimo zapotrzebowania na pozaszkolną działalność edukacyjną i kulturalną coraz częściej ulegają te zajęcia likwidacji. Proces redukowania zajęć pozalekcyjnych został usankcjonowany zarządzeniami Ministra Edukacji Narodowej z 1992 i 1993 r., którymi ograniczono możliwości finansowania z budżetu państwa działalności pozalekcyjnej szkół. Przeprowadzone badania wykazują, że mimo ograniczeń zajęcia, które oferuje szkoła i placówki pozaszkolne, mają duże powodzenie wśród młodzieży. Wyniki badań potwierdziły, że aż 47,6% badanej młodzieży uczęszcza do szkoły na zajęcia pozalekcyjne, przeważnie do kół zainteresowań. Natomiast 28,7% badanej młodzieży uczęszcza na zajęcia zorganizowane i oferowane przez Kluby Młodzieżowe, Ośrodki, Pałace Młodzieży.

Zdecydowanie jednak najwięcej czasu wolnego młodzież spędza w grupach rówieśniczych – nieformalnych na różnego rodzaju imprezach, dyskotekach, biwakach, wycieczkach, kawiarniach i imprezach sportowych itp. Wśród badanej grupy aż 87,4% młodzieży spędza czas wolny, przebywając w grupach nieformalnych. Większość ankietowanej młodzieży – 81,4% pozytywnie ocenia czas spędzony w grupie rówieśniczej, jak również i przynależność do niej. Dla 61,3% z nich to po prostu mile spędzony czas, odpoczynek od obowiązków, sposób na rozładowanie napięć. 21,4% młodzieży w swojej grupie nieformalnej rozwija zainteresowania (sportowe, informatyczne, kolekcjonerskie), 9,7% przyznało, że grupa ma na nich tzw. zły wpływ. Czas spędzony w grupie rówieśniczej sprzyja niewątpliwie kształtowaniu wielu cech i postaw społecznych oraz kształtowaniu zainteresowań, niesie jednak również i niebezpieczeństwo w przypadku, gdy grupa ma charakter dewiacyjny.

Osobowość współczesnego młodego człowieka jest również kształtowana poprzez oddziaływanie nowoczesnych środków informacji – telewizji, internetu, komputera itp. Korzystanie z tych środków informacji jest najczęstszą formą spędzania czasu wolnego przez młodzież licealną. Opierając się na przedstawionych poniżej danych, należy stwierdzić, że frekwencja aktywnego uczestnictwa wynosiła blisko 79,5%, w tym zainteresowanie komputerem (również grami komputerowymi) – 71,4%, telewizją – 89,1%, internetem – 54,6%. Taki sposób spędzenia wolnego czasu może przynieść zarówno dobre, jak i złe efekty. Pedagodzy podkreślają zarówno korzyści płynące z dostępu do informacji (rozwijanie intelektu, niektórych ważnych obecnie sprawności), jak i niebezpieczeństwa płynące nie tylko z informacji niekontrolowanej, ale także z faktu, że ten typ spędzenia czasu wolnego osłabia więzi międzyludzkie i nie sprzyja fizycznemu rozwojowi młodego człowieka. W skrajnych przypadkach może nawet dojść do uzależnienia od środków informacyjnych.

Wydaje się jednak, że polska młodzież uczęszczająca do szkół średnich w dużej mierze potrafi właściwie korzystać ze swojego czasu wolnego, chociaż nie należy lekceważyć faktu, że część z niej wybiera rozrywki nie sprzyjające rozwojowi. Np. 19,3% przyznaje, że dość często w swoim czasie wolnym pije alkohol, używa narkotyków, spędza czas beczynn timer. Samodzielny wybór nie zawsze bywa więc prawidłowy. Wyniki badań potwierdzają potrzebę organizowania, przynajmniej części czasu wolnego młodzieży.

Bibliografia

- Augustyński Z., *Rozwój człowieczeństwa a obyczajowość. Rozważania wokół myśli Erazma z Rotterdamu*, [w:] *Człowieczeństwo iluzja czy rzeczywistość*, Częstochowa 1994.
- Błachowicz J., *Integracja czy segregacja*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1995, nr 7.
- Encyklopedia pedagogiczna*, Warszawa 1997.
- Grochociński M., *Kultura pedagogiczna rodziców*, Warszawa 1986.
- Kamiński A., *Czas wolny i jego problematyka społeczno-wychowawcza*, Ossolineum, Wrocław 1965.
- Kowalski S., *Socjologia wychowania w zarysie*, Warszawa 1974.
- Mika S., *Psychologia społeczna*, Warszawa 1981.
- Pamuła S., *Metoda analizy zawartości prasy i jej zastosowanie w wybranych tygodnikach*, Częstochowa 1996.
- Przetacznikowa M., *Rozwój psychiczny dzieci i młodzieży*, Warszawa 1967.
- Trempała E., *Pedagogiczna działalność wychowawców nieprofesjonalnych w środowisku lokalnym*, Bydgoszcz 1998.
- Winiarski M., *Zmiany w wychowaniu pozaszkolnym na początku lat 90*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1992, nr 8.